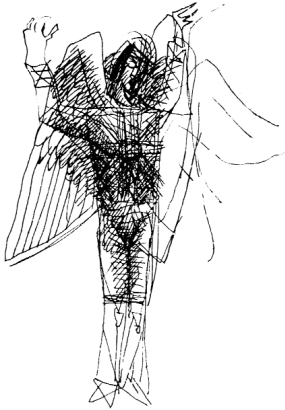

DRÓTOS LÁSZLÓ

ÚJ UTAK A MAGYAR KULTÚRA ÉRTÉKKÖZVETÍTÉSÉBEN

Kérdezett Cseke Gábor

Hagyományos elképzelésben egy könyvtár helyszínéként önkéntelenül is egymásba nyíló, méretes termeket látunk magunk előtt, könyvektől – régitől az újakig – zsúfolt, magasba nyúló polcokkal, amelyek között apró emberkék, porvédő munkaköpenyt viselő csöndes „manipulátorok” cirkálnak fel s alá, az olvasói igénynek megfelelően. Ez a vízió amennyire sematikus, annyira hamis is, hiszen jó pár évtized óta a könyvtárak sokszorosan túllépték eredeti korlátaikat, s bár elnevezésük központi magja a könyvet jelöli meg létük és elhivatottságuk fő értelmeként, tulajdonképpen roppant információs adatbázisok, amelyekben a klasszikus adathordozóktól – kéziratok, könyvek, fotók, grafikai illusztrációk, hang- és filmfelvételek, digitális dokumentumok és tartalmak – kapnak helyet. Ennek megfelelően a könyvtár és az olvasóközönség viszonyában is gyökeres változás állt be: az olvasótermekben a szokott könyvtári élet mellett megjelent a digitális technika – a számítógépsorok, az e-olvasók, szkennerek, audio- és videoberendezések egész hálózata –, az internet révén pedig a könyvtár gyökeresen nyitottabb lett, s bizonyos értelemben akkor is a közönség szolgálatára áll, amikor valóságos kapui zárva vannak.

A hivatalosan 1802 óta létező budapesti Országos Széchényi Könyvtár – Magyarország első nyilvános nemzeti közgyűjteménye és közintézménye – a maga során ugyancsak átment ezen a természetes és nemegyszer ellentmondásokkal, nehézségekkel, radikális szemléleti váltással járó folyamaton. A változást pedig, mint az úttöréseket általában, lelkes önkéntesek vitték keresztül pusztá szenvedélyből, s első eredményeik láttán maga az intézmény is felkarolta törekvéseiket. Így lett az e-könyvtár, e-könyvtáros fogalmakból Magyarországon is kézzelfogható valóság, s ebben Moldován István mellett oroszlanrész jutott Drótos Lászlónak, az OSZK munkatársának.

Drótos László (sz. 1959, Miskolc) iskoláit, akárcsak az egyetemét, szülővárosában végezte. Ezután geológusként dolgozott Budapesten a Földtani Intézetben, leginkább számítógépes munkakörben, ahonnan a Miskolci Egyetem Könyvtárába igazolt vissza 1990 körül, nagyrészt azért, mert ott már elérhető volt a világháló. Itt az adatbázisok-

...a magyar nyelvű,
illetve magyar
vonatkozású kulturális,
tudományos vagy
oktatási célú
dokumentumokat
gyűjtjük.

ban való keresés volt a fő feladata, de a tájékoztató munka mellett írni és tanítani is kezdett, valamint különféle internetes szolgáltatásokat fejleszteni. Köztük egy magyar e-könyvtárat, amit 1999 végén az OSZK felkarolt, és azóta távmunkásként ennek építését szolgálja. A MEK-ért legutóbb az eFestival 2008 életműdíját kapta meg a társalapítóval, Moldován Istvánnal.

■ – 17 évvel ezelőtt a Magyar Elektronikus Könyvtár a jó értelemben vett önkéntesség és lelkesültség hullámán írta be nevét az e-könyvkultúra magyarországi meggyökereztetésének történetébe. Miként tudnád leírni a kezdeményezés fejlődésgörbéjét: honnan indultatok, és hová jutottatok most?

– Amikor a kilencvenes évek elején megjelent az internet Magyarországon, még csak egy kiváltságos körben volt elérhető (felsőoktatási és tudományos intézmények), néhány szolgáltatást lehetett csak használni (levelezés, fájlletöltés, adatbázisok lekérdezése) és a dokumentumtípusok száma is igen szűk volt a mai kínálatához képest (szoftverek, technikai dokumentációk, tudományos információk, hírlevelek, rossz minőségű képecskék, sőt betűkből és számokból rajzolt grafikák). Nem volt web, és nem voltak keresőgépek sem, évekig grafikus felület sem létezett, mindent begépelte parancsokkal lehetett elérni vagy működtetni. Magyar nyelvű tartalom jórészt az volt, amit a Nyugaton élő magyarok létrehoztak, mert ők ott már korábban hozzáférhettek a világhálóhoz. (Meg kell azért jegyezni, hogy az internet megjelenése előtt is volt már online-világ nálunk is, mert például a telefonvonalakon elérhető BBS-rendszereken élénk szubkultúra virágzott ki a nyolcvanas években, az X.25-nek nevezett csomagkapcsolt hálózaton pedig a rendszerváltás környéki néhány évben az ún. akadémiai szféra, ezen belül a könyvtáros közösség is már többféle szolgáltatást és adatbázist létrehozott.) De az igazi robbanás az 1990-es évtized közepén indult, amikor kezdett elterjedni a webtechnológia, és megjelentek nálunk is az internethozzáférést kínáló cégek. Akit érdekel ez a (h)őskorszak, annak a *Magyar tartalom* című tanulmánykötet olvasgatását ajánlom a MEK-ből (mek.oszk.hu/01200/01279).

Két jellemzőt szeretnék kiemelni ebből az időszakból, ami a kérdésedben is szerepel. Az egyik az *önkéntesség*: minden és mindenki teljesen önzetlenül (ahogy most mondanánk: „nonprofit” módon) osztotta meg munkáját és tudását a többiekkel, mivel cserébe ő is szabadon hozzáfért mások munkájához és tudásához. Például begépelte a *János vitézt* (a szkennerek még nem igazán voltak elterjedve), és elküldte egy fórumra, hogy mindenki olvashassa. A másik a *lelkesültség*, amit a technológia által megnyitott új univerzum benépesíthetősége váltott ki az emberekből. Ezzel magyarázható, hogy egy fizikus a magyar képzőművészetet bemutató digitális képgalériát kezdett építgetni, egyes informatikusok angol–magyar szótárt barkácsoltak, egy geológus (vagyis én) meg elektronikus könyvtár fejlesztésébe vágta a... kalapácsát. A megosztási hajlam és a lelkesedés még most is jellemző a neten, sőt a webkettes közösségi színterek hallatlan népszerűségét részben ezek motiválják, de időközben megjelent a szabályozás és az üzleti (forprofit) érdek is, ami sokszor konfliktusokhoz vezet. Mindenesetre az a jelenség, hogy amint erre egy új technológia lehetőséget teremt, megindul rajta a kultúra minden formájának áramlása – még akkor is, ha azt a technológiát eredetileg egészen más célra szánták –, igazán biztató és jó érv azokkal szemben, akik féltik a hagyományos kultúrát a műszaki eszközöktől. Az interneten gyakran idézett szlogent – „Information wants to be free” – némileg átfogalmazva ezt is mondhatjuk: „A kultúra terjedni akar.”

Úgyhogy amikor néhány kollégámmal együtt észleltük a magyar kultúra terjedését az újonnan megnyílt csatornán, és láttuk a külföldi digitális szöveggyűjtemények, mindenekelőtt az internettel szinte egyidős amerikai Project Gutenberg fejlődését, úgy döntöttünk, hogy ezeket az alapvetően szöveges dokumentumokat könyvtárba kell szervezni – vagyis gyűjteni, katalogizálni és megmenteni a jövőnek. Ezért jött

létre a Magyar Elektronikus Könyvtár, aminek első látható szolgáltatása 1995-ben jelent meg, az Információs Infrastruktúra Fejlesztési Program segítségével köszönhetően. Öt évvel később az Országos Széchényi Könyvtár karolta fel a kezdeményezésünket, és létrejött ott egy önálló osztály. Emellett egy *közhasznú egyesületet* is szerveztünk az önkéntesek, illetve a digitális dokumentumok és könyvtárak iránt érdeklődők összefogására.

A „külső munkatársaktól” kapott digitalizált anyagok és egyéb segítségek, a partnerintézményekkel való tartalmi és technikai együttműködések a kezdetektől fogva mindmáig meghatározó tényezői a MEK gyarapodásának és fejlődésének. Azzal, hogy az OSZK befogadta a projektet, illetve hogy a MEK Egyesületen át az internetszolgáltatók is szponzorálják a tartalom bővítését, lehetőségünk nyílt digitalizálási munkák helyben való elvégzésére vagy ilyenek megrendelésére is. De a MEK alapvetően nem egy digitalizálási projekt, ahogy szinte minden más hazai és külföldi e-könyvtár, hanem leginkább *digitális megőréssel* foglalkozik. Vagyis aktívan gyűjtjük különféle forrásokból a már digitális formátumban levő dokumentumokat (pl. a már említett Project Gutenberg gyűjteményéből a magyar önkéntesek által szkennelt és kijavított szövegeket), illetve befogadjuk a szerzők, fordítók, kiadók, könyvtárosok és egyéb személyek vagy szervezetek által beküldött műveket. Ma már nemcsak könyvjellegű dolgokat őrzünk, hanem időszakosan megjelenő kiadványokat és képi dokumentumokat is az EPA és a DKA nevű gyűjteményünkben. Rajtuk kívül egyéb webes szolgáltatások (pl. virtuális kiállítások, sajtómúzeum, adatbázisok, webhelyek tükrözése, internetes tájékoztató szolgálat, könyvismertető) is kapcsolódnak a MEK-hez. Tulajdonképpen a digitális kultúránk egy kis szeletének archiválását végezzük már 17 éve. (Az OSZK egyik közeljövőbeli nagy feladata lesz majd a magyar web – ha nem is teljes egészének, de egy jelentős részének – rendszeres begyűjtése és megőrzése egy magyar internetarchívum keretében.)

A tartalom gyűjtése és feldolgozása mellett folyamatosan teszteljük a megjelenő új technikai lehetőségeket is, és beépítjük a hasznosnak bizonyulókat a szolgáltatásainkba, úgyhogy egyfajta kísérleti műhelyként is felfogható a MEK, ahol a jövő könyvtárát kutatjuk.

– *A laikusok részére, kérlek, mutasd be, milyen mozzanatokból és folyamatokból tevődik össze egy-egy e-könyv elkészülte a MEK gyakorlata szerint?*

– Mivel sokféle forrásból érkeznek a könyvek, sokféle formátumban és állapotban, ezért nincs egyetlen egységes munkamenet. A teendők még attól is függenek, hogy várhatóan kik és milyen célra akarják a dokumentumot használni, illetve hogy milyen kiadványról/műről van szó. Mert más formátum optimális egy tudományos kutatóknak, és más egy diáknak; mást igényel az, aki nem lát, és ezért géppel olvastatja fel magának a szöveget, vagy aki egy mobil eszköz kisméretű képernyőjén böngészget; és más formátum alkalmas olyankor, amikor a könyvek külalakját is meg akarjuk őrizni, mint amikor csak a tartalmukat.

Amikor mi digitalizálunk valamit, akkor persze a szkenneléssel kezdődik a folyamat, de gyakori az is, hogy már beszkennelt könyvoldalakat kapunk valahonnan, ilyenkor csak az oldalképek egységesítése, egyenesre igazítása, körbevágása, az esetleges hiányok pótlása jelent plusz feladatot. A következő fázis a betűk felismertetése egy erre alkalmas szoftverrel, ami persze nem lesz tökéletes, maradnak hibásan felismert karakterek. Ha fontos, hogy a szöveg minél hibátlanabb és bármilyen eszközön olvasható/felolvastatható legyen (ilyen például a klasszikus szépirodalom), akkor a javítási és szerkesztési feladatot kiadjuk külső korrektoroknak – ez a legidőigényesebb és legköltségesebb munkafázis. Egyéb könyveknél (pl. szakirodalom, muzeális kiadványok) az oldalképet és az automatikusan felismertett szöveget együtt mentjük el egy erre alkalmas formátumba (PDF, esetleg DjVu), így az olva-

só az eredeti könyvlapokat látja, de emellett – a felismerési hibáktól eltekintve – keresni is tud a szövegben, sőt ki is másolhatja azt. Amikor oldalképek helyett már eleve számítógépes szöveget kapunk, akkor is elvégezzük rajta különféle ellenőrzési és hibajavítási műveleteket, majd ha technikailag lehetséges, legalább négyféle formátumot (HTML, Word, RTF, PDF) konvertálunk belőle. Újabban – szintén külső segítséggel – visszamenőleg néhány száz könyvből a most divatos e-olvasókon jól böngészhető EPUB- és PRC-formátum is készült.

A kész könyveket azután katalogizáljuk, ellátjuk metaadatokkal (pl. tárgyszavak, ismertető szöveg), egy kis címlapképpel, és hasonló dokumentumokat kapcsolunk hozzá, hogy ha egy érdeklődő rábukkan, akkor a linkeket követve könnyen találjon további hasznos olvasnivalókat akár a mi gyűjteményeinkben, akár máshol az interneten.

– Az idők során a Magyar Elektronikus Könyvtár a civil kezdeményezéseknek kijáró támogatásokból egész hálózatot épített ki a magyar nyelvterületen. Kérlek, mutasd be a fontosabb tükörszervereket és fontosságukat a MEK állományának gazdagításában. Milyenek ítéletek meg a velük való együttműködést?

– A tükörszervereket a már említett NIIF Program biztosította a határon túli partnerintézményeinknek, és abban az időszakban voltak különösen hasznosak, amikor még lassú volt az internetkapcsolat a környező országok és Budapest között. Mára már ez a funkciójuk jelentőségét veszítette, mert közel ugyanolyan sebességgel lehet letölteni bárhonnan a központi mek.oszk.hu szerverről (vagy a szintén budapesti mek.niif.hu tükrözésről), mint a földrajzilag közelebb vitt másolatokról. De ezek a partnerkapcsolatok olyan szempontból máig hasznosulnak, hogy részben a MEK ottani megjelenésének köszönhetően is több helyen megindult a digitalizálás és a digitális dokumentumok gyűjtése. Különösen az erdélyi kollégáktól kapunk sok érdekes régi vagy új kiadású könyvet. Mindenképpen kiemelendők közülük a Haáz Rezső Múzeum Tudományos Könyvtára, a Kájoni János Megyei Könyvtár, az Erdélyi Magyar Műszaki Tudományos Társaság és az Erdélyi Múzeum-Egyesület munkatársai. De említhetném ennek az interjúnak a készítőjét is, aki lelkesen szervezi a kortárs irodalmat a MEK-be.

– Milyen szemléleti, mennyiségi és minőségi változás/előrelépés következett be az évek folyamán a MEK által rendszerezett és ingyenesen hozzáférhetővé tett szellemi termékek – angolból eredeztetett szakzsargonban: tartalmak – beemelésében és hasznosításában?

– Szemléletileg nem nagyon változtunk, továbbra is a magyar nyelvű, illetve magyar vonatkozású kulturális, tudományos vagy oktatási célú dokumentumokat gyűjtjük. A mennyiségi gyarapodás az aktuális „erőforrásoknak” és a beküldők aktivitásának függvénye. Jelenleg napi átlagban öt könyvet tudunk feldolgozni, jobb időszakokban ez a szám a hetet is elérte. A MEK ismertsége és használata az első évtizedben folyamatosan nőtt, és az utóbbi években napi 40–50 ezer látogatás körül stabilizálódott (az oktatási szünetekben ennél azért kevesebb). A stabilitást egyébként fontos értéknek gondolom, nem sok kezdeményezés tudott ennyi ideig életben maradni a gyorsan változó internetes környezetben.

Ami a tartalmi változást illeti, ahogy már említettem, elkezdtünk más dokumentumtípusokat is gyűjteni: 2004 az Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis (epa.oszk.hu) és 2007-től a Digitális Képarchívum (dka.oszk.hu) keretében. A MEK-ben pedig hangoskönyveket is szolgáltatunk már egy ideje, amelyek iránt nagy az igény. Az első felolvasott műveket a Magyar Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségétől kaptuk, újabban pedig a pécsi Digitália önkéntesei készítettek ilyeneket. Nyitottak vagyunk minden új dokumentumtípusra és olyan együttműködésre, amely

az eddig összegyűjtött anyag további hasznosítását célozza (pl. szövegbányászat, szemantikus web, gépi felolvasás, közös katalógusok).

– *Hogyan látod a Magyar Elektronikus Könyvtár helyét abban a jelenlegi, megnövekedett versenyhelyzetben, amelyben a Kárpát-medence piacait elárasztották az e-könyvolvasók, s ehhez igazodva, elszaporodtak az e-könyvgyártó vállalkozások, kiadók? Miben különböztek tőlük, és miként kezelték a versenyhelyzetet? Jellemezd, értékeld röviden a létező magyar és külföldi e-könyvműhelyek néhány képviselőjét is.*

– Azzal kezdeném, hogy két igazán nagy jelentőségű külföldi esemény volt az elmúlt években, ami jelentősen megváltoztatta a korábban lassan evolválódó e-könyvvilágot. Az egyik, amikor 2004 végén a Google bejelentette, hogy könyvtárakkal szövetkezve 15 millió könyvet fog digitalizálni és visszakereshetővé tenni tíz év alatt. A másik, amikor a világ legnagyobb webes könyvárúháza, az Amazon 2007 novemberében piacra dobta az első Kindle olvasót, majd 2009-ben annak továbbfejlesztett verzióját, és elkezdett hozzá nagy mennyiségben elektronikus könyveket árulni. Vagyis egyrészt az addigi kis léptékű projektek után egyszerre reális lehetőséggé vált könyvtárméretű digitalizációs projekteknél gondolkozni, másrészt a korábbi elhalt vagy csak vegetáló próbálkozások után megszületett egy működőképes üzleti modell, ami egy jól sikerült eszközhöz egyben széles tartalmi kínálatot is tudott adni. Az utóbbi időben egy harmadik fontos trend is megjelent: a „self-publishing”, vagyis a szerzői kiadás, ami ugyan már a nyomtatott könyvek világában is létezett, de most arról van szó, hogy gombamód szaporodnak azok a vállalkozások és eszközök, amelyek megteremtik az írással foglalkozó emberek számára azt az infrastruktúrát, amivel ingyen vagy nagyon olcsón előállíthatnak elektronikus vagy papírkönyveket, és azután akár olyan nagy cégek könyvesboltjaiban is terjeszthetik őket, mint az előbb említett Google vagy az Amazon. Ez a folyamat egyrészt szélesre nyitja a kaput a valódi vagy önjelölt tehetségek előtt, másrészt a kiadói minőségkontroll, a szerkesztőségi szöveggondozás és a hagyományos terjesztői lánc teljes kikapcsolását jelenti (utóbbiba beleértve a könyvtárak közvetítő és megőrző szerepét is).

Úgyhogy jelentős átrendeződések zajlanak, és ezek már nálunk is éreztetik a hatásukat. Hogy lesz-e igazán nagy volumenű hazai könyvtárdigitalizáló projekt? Hogy életben tudnak-e végre maradni a 2000-es években időnként felbukkanó, majd rendre bezáró magyar e-könyvkiadók és -könyvesboltok, vagy egy ilyen kis nyelv piacát elnyelik a külföldi multik? És hogy a sok „önkiadott” könyvből mi jut el kötelezpéldányként az OSZK-ba vagy valamilyen más olyan archívumba, ahol hosszú távon is megőrződik és használható marad? Ezek még nyitott kérdések jelenleg.

Én személy szerint nem versenytársnak, hanem potenciális partnernek tekintek mindenkit, aki munkát és pénzt fektet a digitális kultúra megteremtésébe és terjesztésébe. Vannak is ilyen együttműködéseink kiadókkal, illetve terjesztőkkel, például olyan módon, hogy szerzői joggal már nem védett könyveket adunk a MEK-ből, tőlük pedig visszakapjuk az e-book formátumokra konvertált verziókat. Most formálódik egy „Egyesülés az E-könyvekért”, amelyben a piaci szereplők mellett a Széchényi Könyvtár és a MEK Egyesület is részt vesz – igyekszünk majd képviselni a könyvtári szempontokat és megtalálni a helyünket az átrendeződő viszonyok között.

A Magyar Elektronikus Könyvtár eddigi szerepét úgy látom: azzal, hogy felépített egy kisebbfajta magyar nyelvű digitális könyvgyűjteményt, felkeltette az emberek érdeklődését az interneten elérhető, képernyőn olvasható irodalom iránt, és tartalmat tudott szolgáltatni azoknak, akik elsők között vásároltak e-könyvolvasásra is alkalmas eszközöket – ha úgy tetszik, megteremtette a piacot. A jövőjéről pedig azt gondolom, hogy akik értékelik azt a munkát, amit munkatársaimmal a könyvek gon-

dozásába és leírásába fektetünk, vagy fontosnak gondolják azt, hogy a legismertebb magyar nyelvű internetes könyvtárban a kultúránk és tudományunk iránt érdeklődők számára szabadon hozzáférhető és hosszú távon is megőrzött könyvek legyenek, azok továbbra is használni, illetve műveikkel támogatni fogják a MEK-et. Az „open access”, vagyis a nyílt hozzáférés egy gyorsan terjedő mozgalom az egész világon, eredetileg a közpénzekből finanszírozott tudományos kutatások eredményeit közlő publikációk ingyenes elérését ösztönözte, de ma már a kreatív művészek is egyre többször jelentetik meg olyan Creative Commons licenc alatt a műveiket, amely mindenkinek megengedi a nonprofit felhasználást. A MEK kezdettől fogva egy ilyen nyílt archívum szerepet is ellát, és közvetíti a benne elhelyezett művek adatait az olyan nagy gyűjtőhelyek felé, mint amilyen az európai digitális könyvtár, az Europeana.

A magyar és a külföldi e-könyvszolgáltatások jellemzésére nem vállalkoznék, mert keveset ismerek igazán alaposan, és nem szeretném félinformációk alapján minősíteni őket, vagy kihagyni emiatt fontos szereplőket. Csak pár ingyenes forrást említenék meg, amelyek érdekesek lehetnek az olvasóknak. Ha már az Europeana (europeana.eu) szóba került, akkor erre hívnám fel elsőként a figyelmet. Itt ugyan nem tárolnak digitális dokumentumokat, viszont egy több mint 20 millió tételes adatbázisban lehet visszakeresni az Európai Unió könyvtáraiban, múzeumaiban, filmarchívumaiban és egyéb közgyűjteményeiben található digitális dokumentumokat, és általában egy-két kattintással maga a dokumentum is elérhető az eredeti szolgáltató helyről. Van magyar nyelvű kezelőfelülete is, és a magyar adatállomány is szaporodik benne. Egy másik hatalmas lelőhely az amerikai Internet Archive (archive.org), amely nemcsak a világ legnagyobb webarchívuma, hanem jelentős hangfelvétel- és könyvgyűjteménye is van, utóbbiban megtalálhatók az Egyesült Államok és Kanada könyvtáraiban digitalizált régi magyar könyvek is. Kihagyhatatlan forrás a Project Gutenberg (gutenberg.org), aminek a magyar szekciója ugyan még nem nagy, de aki segíteni szeretne a bővítésében, az a facebook.com/PGHungarianTeam oldalon tudja felvenni a kapcsolatot a koordinátorokkal. A magyarországi projektek közül világviszonylatban is egyedülálló az 1998 óta működő, néhány éve új felületet kapott Digitális Irodalmi Akadémia (dia.pim.hu), ahol neves kortárs vagy közel kortárs írók teljes életműve kereshető és olvasható. A műveket életrajzok, bibliográfiák, képek és egyéb információk is kiegészítik. Szépirodalom helyett főleg a felsőoktatásban használt tankönyveket, valamint szakkönyveket kínál a Kempelen Farkas Digitális Tankönyvtár (tankonyvtar.hu). A DIA-val ellentétben itt nemcsak böngészhető HTML-formátum, hanem letölthető EPUB-, DOCX- és PDF-verzió is van többnyire. Elsősorban kultúrtörténeti és településtörténeti könyveket, illetve egyéb dokumentumokat találunk az „Örökség – Kultúra” Oktatási E-Könyv- és Médiatárban (sulinet.hu/oroksegtar/data), köztük a külföldi magyarsággal, illetve a magyarországi nemzetiségekkel foglalkozó műveket is. Sokfelé bukkanhatunk digitális könyvekre a hazai könyvtárak honlapjain, elektronikus gyűjteményeiben is. Ezek vagy már nem jogvédett régi dokumentumok (pl. helytörténeti vagy szakmatörténeti szempontból érdekes művek), vagy mai tudományos publikációk (pl. disszertációk). Nagyon hiányzik a hazai nonprofit projektek közül egy olyan, amely a 20. század derekán alkotó jeles szép- és szakíróink műveit tenné közpénzen közkinccsé, mert ezeknek a védelmi ideje majd csak évtizedek múlva jár le, addig legalísan nem lehet szabadon megismerni őket.

– *Hol kezdődik és hol végződik a kalózkodás az e-könyvek világában? Mi minősül tényleges kalózkodásnak, és mi az, ami megmarad a kulturális érdeklődés kerekein belül?*

– Mivel a kultúra alapvető tulajdonsága, sőt létfeltétele, hogy „terjedni akar”, érthető, hogy amint megjelenik egy új kommunikációs csatorna vagy eszköz, szinte azonnal elkezdődik rajta a kulturális alkotások terjesztése, függetlenül attól, hogy a korábbi korszakra kidolgozott jogi szabályozás mit enged meg, és mit nem. Addig, amíg nincs olyan legális alternatíva, ami képes kielégíteni a megjelent új igényeket, és amíg nem anyagi haszonszerzésből történik a „kalózkodás”, addig leginkább csak morális alapon lehet elítélni az ilyen jelenségeket. De mint tudjuk, az idők változásával az erkölcsök is változnak, ma már nem ítélnék el olyan dolgokat, amiket egy-két évtizede vagy évszázada elfogadhatatlannak tartott a társadalom, és a jog is szankcionálta. Jelenkori tapasztalat a Youtube-jelenség: az előadó- és vizuális művészek, illetve az őket képviselő zene- és filmkiadók, tévétársaságok első reakciója többnyire az volt, hogy letiltották a videomegosztóról a közönségük által feltöltött műveiket. Ma viszont sokan már ott tartanak közülük, hogy promóciós okból maguk töltik fel elsőként a zenei klipeket, filmrészleteket vagy akár teljes műsorokat is, mert rájöttek, hogy aki/ami nincs jelen a Youtube-on, az nem is létezik a fiatalabb generációk tagjai számára, akik ott választják ki a számukra érdekes művészeket és műveket. A könyvpiar most megy át azon az átstrukturálódási folyamaton, amin a zeneipar már nagyrészt átesett (és amit végül is túlélt). Persze a könyv más műfaj, mint a zene, úgyhogy nem biztos, hogy ugyanaz az üzleti modell lesz majd működőképes ennél is. És kérdés az is, hogy a műpéldányokra kitalált „múlt évezredi” szerzői jogi szabályozás mikor fogja követni a 21. század fejleményeit, azt a digitális világot, ahol nemcsak hogy példányokról nincs szó, hanem sokszor még azt sem lehet megállapítani, hogy a művet hordozó fájl melyik darabkája éppen hol van és kinek a birtokában.

Az biztos, hogy új szabályrendszer és új szereposztás kell. A mindenhol elérhető hálózatok, az egymással kommunikáló sokféle digitális eszköz, a teljes könyvtárak tárolására alkalmas memóriakártyák korában ugyanúgy értelmetlenné válnak a régi megoldások, mint ahogy a nyomdagép feltalálása után nem kellett már az olvasópulthoz láncolni a kolostorokban az egyetlen, féltve őrzött, kézírásos Bibliát, és ahogyan nem lehetett többé elzárni a köznép elől a könyvekben található gondolatokat.

– *A Magyar Elektronikus Könyvtár honlapja a tízezer szöveges dokumentumot meghaladó adatbázison kívül egész sor digitális könyvtári funkciót adminisztrál, amelyekről a Hírek menüpont alatt számoltok be. Ezek közül most mely friss híreket ajánlanád hangsúlyosan a figyelmünkbe?*

– Az utóbbi hónapok fejlesztései, újdonságai leginkább a mobil világhoz kapcsolódnak. Egyrészt igyekszünk okostelefonokon, táblagépeken és e-könyv-olvasókon is kényelmesen használható formátumokban szolgáltatni egyelőre elsősorban a klasszikus magyar szépirodalmat. Másrészt – megint csak külső együttműködéseknek köszönhetően – többféle MEK kereső és olvasó alkalmazás is megjelent a népszerűbb mobil rendszerekhez. Harmadsorban pedig 2012 elején elkészült az ezekre az eszközökre optimalizált felület (m.mek.oszk.hu), amivel a mobilhasználók könnyebben tudnak navigálni a könyvtárban.

– *Egyre nagyobb méreteket ölt a képi dokumentumok és tartalmak digitális integrálása az e-könyvtárakban és -adatbázisokban. Milyen műszaki problémákat, terheket jelent ez a Magyar Elektronikus Könyvtár esetében, és miként sikerül eredményesen túllépni rajtuk?*

– A vizualitást preferáló nemzedékeknek a képek nagyon fontos információhordozók, és ma már bárki tud egy digitális kamerával vagy akár egy mobiltelefonnal is álló- vagy mozgóképeket készíteni, sőt sok esetben pár másodperc alatt publikálni is képes őket valamilyen internetes megosztó rendszerben vagy közösségi olda-

lon. Bár a könyvtárakról elsöre mindenkinek a könyvek és újságok, vagyis szöveges művek jutnak eszébe, de a legtöbb ilyen intézményben képi dokumentumokat is gyűjtenek, például térképeket, plakátokat, képeslapokat és egyéb aprónyomtatványokat. Ráadásul a könyvek és újságok is tartalmazhatnak illusztrációkat, fotókat, diagramokat, műszaki rajzokat stb., amelyekre viszont nem egyszerű rábukkanni, hacsak nem tudjuk pontosan, hogy melyik kiadványban jelentek meg. A megtalálhatóság a digitális képek esetében is nagy probléma, mert a keresőgépek nem tudják értelmezni a rajtuk látható dolgokat. Ezért fontos ezeket minél több kísérő információval ellátni.

A Digitális Képtár szolgálatunknak épp ez a célja és jelentősége. Közel százféle metaadatot tudunk egy-egy képhez rendelni (pl. cím, alcím, alkotó, közreműködő, műfaj, technika, téma, tárgyszó, személynév, földrajzi hely, képaláírás, ismertető szöveg, eredeti kiadvány, méret, felbontás), így nagyban megkönnyítjük a megfelelő képek megtalálását. Régi képeket (pl. a MEK-ben és az EPA-ban levő dokumentumok válogatott illusztrációit) és újakat (pl. képmegosztó oldalakon közzétett magyar vonatkozású fotókat) egyaránt gyűjtünk, és itt is örömmel veszünk önkéntes felajánlásokat. Jelenleg már közel 36 ezer katalogizált tétel van az archívumban, és ez a szám gyorsan növekszik. Az állóképek mellett szeretnénk a jövőben animációkat, prezentációkat, panorámaképeket és egyéb vizuális dokumentumokat is archiválni.

Itt is törekszünk a technikai újítások beépítésére. Vannak például interaktívan nagyítható nagyméretű térképeink, a földrajzi tárgyszavak által jelölt helyek megjeleníthetők a GoogleMaps-en, néhány hete pedig kísérleti jelleggel beépítettük az iGlue nevű szemantikus keresőt, ami főleg a külföldieknek hasznos, mert egyszerűen megnézhetik vele egyes nevek és fogalmak angol nyelvű adatait/leírásait. Tavaly készítettünk egy webkettes funkciót nyújtó, Képalbum nevű felületet a DKA-hoz. Ennek segítségével a Facebook- vagy Google-azonosítójukkal belépett felhasználók albumokat alakíthatnak ki a számukra fontos képekből, diavetítést csinálhatnak belőlük, megoszthatják őket másokkal is az ismertebb közösségi oldalakon, továbbá az egyes képeket címkézhetik, pontozhatják, megjegyzésekkel láthatják el, elküldhetik képeslapként, vagy éppen kirakós játékot játszhatnak velük.

– Mit tanácsolsz, miképpen oldható fel az egyéni gyakorlat szintjén a hagyományos könyv és az e-könyv közötti konfliktus; mi a helye az egyiknek és a másiknak az ismeretszerzésben, az olvasási szokások korszerűbbé és hatékonyabbá válásában? A te olvasási szokásaid miképpen alakultak a néhány évtizedes digitális tapasztalatnak megfelelően?

– A végén kezdeném: én már évek óta csak ajándékozási célra használok papírkönyveket. De én nem vagyok jó példa, mert nekem az a munkám és egyben a hobbi is, hogy digitális könyveket javítok és szerkesztek egész nap.

Az olvasás módja persze más képernyőről, mint papírról, előbbinél sokszor csak felületesen „szkenneli” az ember a függőlegesen görgetett szöveget, nem igazán éli magát bele, és másként érzékeli például annak terjedelmét is. Ez kevésbé igaz azokra a mobil eszközökre, amelyeket eleve olvasásra terveztek, különösen a külső fényforrást igénylő e-papíros készülékekre. Egyre többször látok a közlekedési eszközökön mindenféle életkorú embereket, akik láthatóan ugyanúgy elmélyülnek a kezükben tartott e-könyv olvasásban, mint mások egy puha fedelű könyvben. Persze a digitális szöveg igazi előnye a kereshetőségben, a hivatkozhatóságban, az interaktivitásban (pl. jegyzetelés, szótár előhívása, közös szerkesztés), a változtathatóságban, a rugalmas formázhatóságban, a gyors terjeszthetőségben stb. rejlnek, így olyan műveknél vagy műfajoknál, amelyeknél ezek nem fontos szempontok, vagy mondjuk, amikor lényeges a mívség, az érték érzékeltetése (pl. a tipográfia, a papír és

a kötés minőségével), a hagyományos könyv tovább fog élni. De ne felejtjük el azt sem, hogy míg a papírkönyv egy hosszú idő alatt kikristályosodott konstrukció, az e-könyvek csak pár éve kezdtek terjedni. Most még a hagyományos könyveket utánozzák (ahogyan az első gépkocsik a hintókat), és azokkal vetjük őket össze, de hogy végül mivé fejlődnek, és hogyan fogják megváltoztatni a művelődést, a tanulást, a tudományos kutatást és a szórakozást, az még megjósolhatatlan. Egy biztos, hogy megtalálják a helyüket az emberek életében, és új utakat nyitnak a kultúra terjedésének.

